

George Thomson
ELS PRIMERS FILÒSOFS

EDICIONS ENOANDA

ÍNDEX

PREFACI	XIII
INTRODUCCIÓ	1

PRIMERA PART

EL MÓN TRIBAL

Capítol I. Llenguatge i pensament

1. L'home i els animals	9
2. Mà i cervell	12
3. Consciència	14
4. Cooperació	20
5. La frase	22

Capítol II. La cosmologia tribal

1. Relacions naturals i socials	29
2. Màgia i mite	32
3. L'ordre tribal i l'ordre natural	36
4. Les cosmogonies ameríndies	38

SEGONA PART

EL DESPOTISME ORIENTAL

Capítol III. La Xina

1. Grècia i la Xina	47
2. La gran societat	49
3. La filosofia natural	54

Capítol IV. El pròxim orient

1. L'agricultura	57
2. La monarquia egípcia	59
3. La monarquia mesopotàmica	63
4. L'any nou babilònic	69
5. La parella primitiva	72
6. La funció de la monarquia	74
7. Els profetes hebreus	77

TERCERA PART

DE BABILÒNIA A MILET

Capítol V. El calendari grec

1. Síria i Creta	85
2. Els calendaris egipci i mesopotàmic	89
3. El calendari grec: el seu origen últim	90
4. El calendari grec: el seu origen immediat	94
5. La intercalació	96
6. L'almanac del pagès	104
7. El cicle dels vuit anys i la monarquia	105

Capítol VI. Els cadmeus

1. Els orígens de la retòrica grega	109
2. Els tèlides	113
3. La Beòcia prehistòrica	114

Capítol VII. La teogonia grega

1. L'evidència	117
2. El naixement dels déus	118
3. La lluita entre déus	120
4. El rei dels déus	122
5. La cosmogonia hesiòdica	125
6. La separació de la societat i la natura	130

Capítol VIII. L'escola milèsia

1. La cosmologia jònica	132
2. Tales i Anaximandre	134
3. Anaxímenes	140
4. Burnet i Cornford	141

QUARTA PART

LES NOVES REPÚBLIQUES

Capítol IX. La base econòmica

1. La producció de mercaderies	151
2. Base i superestructura a l'edat de bronze	155
3. Els fenicis	157
4. El creixement del comerç grec	164
5. L'encunyació de la moneda	168
6. L'esclavitud	171
7. L'individu	177

Capítol X. La revolució democràtica

1. La democràcia antiga	181
2. L'oligarquia	183
3. La tirania	187
4. La revolució de Clístenes	194

Capítol XI. La ideologia democràtica

1. La justícia social	198
2. Moira i Metron	201
3. Orfisme	204
4. La religió del dualisme	209

CINQUENA PART

LA RAÓ PURA

Capítol XII. El nombre

1. Els pitagòrics de Crotona	219
2. La religió pitagòrica	223
3. La teoria del nombre	226
4. La mitjana	232

Capítol XIII. L'esdevenir

1. Heraclit: la seva posició política	239
2. Heraclit i els misteris	241
3. El <i>Logos</i>	243
4. La dialèctica objectiva	248
5. La tragèdia	250

Capítol XIV. L'èsser

1. L'escola eleàtica	255
2. Parmènides i els misteris	256
3. L'U	258
4. El Segon Isaïes	262
5. Parmènides i Heraclit	264
6. Ideologia i diner	266

Capítol XV. Materialisme i idealisme

1. Filosofia i ciència	269
2. La teoria atòmica	275
3. La dialèctica subjectiva	281
4. La batalla dels Déus i els Gegants	288
5. La fi de la filosofia natural	295

Capítol XVI. La falsa consciència

1. Teoria i pràctica	302
2. La il·lusió de l'època	307

PREFACI

Aquest segon volum segueix el mateix pla que el primer (*The Prehistoric Aegean*). És la continuació d'*Æschylus and Athens*, que tracta del desenvolupament de l'esclavitud i l'origen de la ciència grega.

No he intentat fer un estudi sistemàtic de l'esclavitud. Aquesta és una tasca per a una recerca col·lectiva basada en tot el material que ara hi ha a l'abast. Cada vegada resulta més clar que un estudi com aquest no serà mai emprès per estudiosos burgesos, l'acord dels quals amb l'opressió colonial els impossibilita entendre tant la degradació de l'esclau com encara més la del propietari de l'esclau. Espero però que s'hagi dit bastant per mostrar que la civilització grega no es pot entendre sense un estudi com aquest.

No he investigat tampoc els orígens tècnics de la ciència grega. Això també és una matèria per als especialistes. El meu objectiu ha estat examinar la idea que subjau en l'obra dels filòsofs naturals, que constitueix un enllaç entre el pensament primitiu i el coneixement científic. Quan estudiava les bases econòmiques de la tragèdia amb els resultats donats a *Æschylus and Athens*, em vaig adonar que les meves conclusions també s'havien d'aplicar igualment a altres productes ideològics de la democràcia antiga. D'acord amb això, en el present volum he examinat el paper jugat per la producció de mercaderies i la circulació del diner en el desenvolupament de la filosofia grega.

En això soc en gran part deutor del Dr. Alfred Sohn-Rethel, a qui el seu estudi sobre Kant ha portat a conclusions similars publicades en el seu *Intellectual and Manual labour*. Ell no sols m'ha permès llegir el seu llibre en el manuscrit original, sinó que ha discutit el meu i m'ha ajudat a apreciar la profunda importància filosòfica dels primers capítols d'*El capital*.

El capítol sobre la Xina és un intent d'aproximació a un estudi comparatiu de la filosofia grega i xinesa, que espero seguir en un volum posterior. També he intentat dir quelcom sobre la filosofia índia, però he hagut de desistir per les dificultats crono-

lògiques de la història índia. És d'esperar que amb l'expansió del marxisme a l'Índia aquests problemes se solucionaran.

He d'expressar el meu agraïment al professor Benjamin Farrington i a Mr. Maurice Cornford per les seves crítiques, així com als meus col·legues del Departament de Filologia Clàssica de la Universitat Carolina de Praga, a qui, després de participar en moltes llargues i vives discussions, dec més del que puc dir.

Birmingham, gener de 1955

George Thomson

PREFACI A LA SEGONA EDICIÓ

Aquest llibre ha estat àmpliament discutit entre marxistes, alguns dels quals encara no estan convençuts de la seva tesi principal relacionada amb el rol de la producció de mercaderies. Sigui quina pugui ser la conclusió sobre aquesta i altres qüestions disputades, el llibre crec que ha fet atenció a la necessitat d'una aproximació menys dogmàtica i més dialèctica a la història de la filosofia.

En els cercles burgesos, on les noves idees no són benvingudes, la seva influència ha estat menys evident. Sembla que la majoria de professors universitaris l'ignoren o (menys prudentment) el denuncien; això no ha impedit, però, que les còpies de la biblioteca que els estudiants poden aconseguir estiguin ben gastades. A més, en discussions recents sobre l'esclavitud algunes de les idees exposades en el capítol ix han estat reproduïdes, encara que sense reconeixement. El volum precedent ha estat tractat de la mateixa manera, especialment els capítols sobre Homer. M'ho agafo com un compliment.

Aquesta edició inclou un nombre d'addicions i correccions que ja han estat incorporades a les edicions txeca, russa, espanyola i alemanya, però no a la japonesa.

Birmingham, 1961

George Thomson

INTRODUCCIÓ

En la introducció a *The Prehistoric Aegean* es donà un breu esbós de l'evolució de la societat de classes a Mesopotàmia, Egipte i al Mediterrani oriental per servir de transfons per a l'estudi de l'Egeu prehistòric. Des de llavors ha estat publicat en la *Vestnik drevnei istorii* un esquema proposat per a la periodització de la història antiga com a part d'un pla general per a una nova història del món.¹ A l'introduir el present volum, reproduiré part d'aquest esquema d'una manera abreujada i faré atenció a alguns punts que em sembla que necessiten una consideració més gran.

La part més rellevant de l'esquema es pot resumir com segueix.

Aquesta secció de la *Història del món* que tracta del comunisme primitiu ha de revelar les característiques bàsiques del seu desenvolupament, comú a tots els pobles. La seva base en la propietat social dels mitjans de producció ha de ser subratllada clarament, i al mateix temps cal explicar les limitacions inherents a aquest sistema, que les distingeixen de la propietat socialista. Aquestes limitacions són degudes al baix nivell de desenvolupament de les forces productives i a la petita mida i a l'aïllament de les comunitats primitives. El lent però ferm desenvolupament de les forces productives s'ha d'analitzar d'aquesta manera perquè pugui explicar l'avenç des de la comuna primitiva a un primer tipus de comuna tribal.

En el període calcolític, quan les eines es feien tant amb coure com amb pedra, trobem grans avenços a la vall del Nil, l'Eufrates, el Tigris i l'Indus. Aquí podem observar, per primera vegada, la dissolució del comunisme primitiu, el desenvolupament de l'esclavitud, de la lluita de classes i la formació de l'estat.

Es poden distingir dos estadis en el desenvolupament de la societat esclavista —la primitiva i la madura. En el primer estadi l'esclavitud és patriarcal i dirigida a la satisfacció de necessitats immediates més que a la producció de mercaderies. El comerç està pobrament desenvolupat. Hi ha una difusió de l'esclavitud

¹ *Vestnik drevnei istorii*, Moscou-Leningrad, 1952, p. 2.

ELS PRIMERS FILÒSOFES

per deutes i una classe considerable de petits productors, que consisteix bàsicament en agricultors encara no desposseïts de llurs terres. La propietat és de tipus oriental. L'estat agafa la forma característica del despotisme i el desenvolupament cultural és lent. En l'estadi madur, gràcies al desenvolupament posterior de les forces productives, l'esclavitud es dirigeix a la producció de mercaderies, i en les esferes principals de la producció el treball lliure és reemplaçat pel treball esclau. Els petits productors estan empobrits, i amb el creixement posterior del comerç, les relacions monetàries i la propietat privada, el nombre d'esclaus posseïts privadament augmenta i predomina sobre les altres categories. La forma característica de l'estat és la *polis*, que culmina en la democràcia esclavista. El desenvolupament cultural és ràpid i porta a un coneixement en l'autèntic sentit de la paraula.

Quan distingim aquests dos estadis, no els hem de tractar com si estiguessin netament dividits l'un de l'altre. Al contrari, la societat esclavista madura coexistí amb la primera societat esclavista, igual que la primera societat esclavista coexistí amb el comunisme primitiu, que continuà essent prevalent en àrees adjacents. No hem d'esperar tampoc trobar-les amb les característiques mencionades més amunt i desenvolupades arreu en el mateix grau. Com a exemples típics podem citar, per a l'estadi primitiu, Egipte i Mesopotàmia, i per a l'estadi madur l'Atenes després de Soló.

Repasant tota la història de la societat esclavista, podem distingir sis períodes.

En el primer període (segles xxx-xvi aC) sorgiren els estats esclavistes d'Egipte, Mesopotàmia i l'Indus. A la Xina d'aquest període, és a dir, abans de la dinastia Ying o Shang, observem la dissolució del comunisme primitiu, però encara no el sorgiment de l'estat esclavista. En l'última etapa d'aquest període el sorgiment del regne mitjà a Egipte i dels regnes amorites a Mesopotàmia coincidí amb el floriment de la cultura egípcia i mesopotàmica. A través del contacte amb aquests centres les tribus primitives del nord de Mesopotàmia, Síria i la Capadòcia entraren en l'òrbita de la societat esclavista, i les formes de la societat de classes començaren a desenvolupar-se a Palestina, Fenícia i l'Egeu. Al mateix temps, l'ús de metalls es transmeté als pobles primitius de les estepes euroasiàtiques. Aquí no portà a la formació d'una societat esclavista, sinó a la ràpida consolidació de grups ètnics de tribus nòmades de pastors. En la primera part d'aquest període, nòmades indoeuropeus aparegueren a l'Àsia Anterior (el hitites) i després penetraren en llocs tan llunyans com l'Índia (els aris).

INTRODUCCIÓ

A mitjans del segon mil·lenni els estats esclavistes del Pròxim Orient entraren en una crisi que va ser deguda, per una part, al creixement de l'esclavitud per deutes i la intensificació de l'explotació de les comunes de les vil·les, i per l'altra, a les tribus del voltant, que havent dissolt les seves relacions comunals pel contacte amb aquestes centres, foren portades a envair-los en busca de pillatge.

El segon període (xvi-vii aC) està marcat per l'expansió territorial de la primitiva societat esclavista, provocada en part pel sorgiment d'estats militars que administren extenses àrees (Assíria, Mitani i el regne hitita) i parcialment per la formació de noves comunitats de propietaris d'esclaus en el Mediterrani oriental. La societat esclavista primitiva arribà al seu zenit a Creta (els antics minoics) i començà a desenvolupar-se al continent grec. Més tard, els doris i altres tribus hel·lèniques del nord-oest, que es van començar a moure per la dissolució de llurs relacions comunals primitives, envaïren Grècia i Creta i posaren fi a la civilització micènica. Aquest és pròpiament el començament de la història grega, marcada per la decadència del comunisme primitiu, el desenvolupament de l'esclavitud, les desigualtats en la propietat i el sorgiment de la *polis*. A l'orient llunyà la dinastia Shang va ser derrocada al llarg del segle xiii aC i substituïda per la dinastia Chou, sota la qual es desenvolupà un primitiu estat de propietaris d'esclaus a la conca del Riu Groc. Després del segle viii aC, debilitat pel sorgiment de la noblesa esclavista, el regne Chou es fraccionà en estats independents (els estats guerrers).

En el tercer període (vii-iv aC) veiem l'emergència a Grècia de la societat esclavista madura basada en el ràpid desenvolupament de les forces productives, que porten al desenvolupament del comerç i la invenció de la moneda. La introducció de la moneda al principi originà un fort increment de l'esclavitud per deutes, però en les comunitats més avançades això aviat va ser eliminat (lleis de Soló) i reemplaçat per l'esclavització dels bàrbars. Aquesta mesura va ser necessària pel creixement de l'esclavitud; perquè si els homes lliures estaven subjectes a ser esclavitzats hi havia el perill que es poguessin aliar amb els esclaus contra les classes explotadores. La societat esclavista s'establí en diversos centres a Itàlia, al nord d'Àfrica i a Espanya, però excepte en les colònies gregues, principalment en forma primitiva. A Mesopotàmia i Egipte ja havien aparegut algunes característiques de la societat esclavista madura en el temps de la conquesta persa, però en conjunt l'estadi primitiu de les relacions d'esclavitud es mantingué durant el domini persa.

ELS PRIMERS FILÒSOFS

A Grècia, amb el desenvolupament posterior de la societat esclavista madura, els petits productors s'arruïnaren i començà la concentració de la propietat de la terra. Molts ciutadans perderen llurs terres, i sense tenir l'oportunitat d'adquirir esclaus, s'enfonsaren en el nivell de lumpen-proletariat. D'aquesta manera, en deixar de ser una comunitat civil de propietaris d'esclaus i terres, la forma política representada per la *polis* deixà de correspondre al seu contingut social. El resultat va ser que, després d'un període de lluita civil destructiva, les ciutats gregues foren subjugades pels macedonis que, justament pel seu endarreriment, havien conservat una pagesia lliure i pròspera. L'esquema serveix per tractar dels tres períodes que resten de la història antiga, que cauen més enllà de l'àmbit del present volum.

L'esquema proposat en el pla és correcte en línies generals, però està obert a crítiques en certs punts, les més importants de les quals són les següents.

El desenvolupament de la producció de mercaderies en els estats esclavistes primitius va ser més gran del que reconeix el pla general. En molts d'aquests estats el volum real de béns produïts per a l'exportació va ser considerable, especialment a Babilònia; però aquest comerç es mantingué fermament en les mans de la classe dirigent, que tenia el control de la irrigació. Es basava en l'excedent lliurat com a tribut pels camperols, i tant aquests com els comerciants, que actuaven com a intermediaris, romanien dependents de la classe governant dels terratinents. L'estructura de classe d'aquests estats era una barrera per al posterior desenvolupament de la producció de mercaderies i de les relacions monetàries.

A més, la situació no s'adaptava al treball del ferro. Va ser la seva introducció la que, en augmentar la productivitat dels petits productors, tant grangers com artesans, els permeté esdevenir independents. La producció de mercaderies es desenvolupà fins al punt que la moneda encunyada es va fer possible i necessària; la producció, d'aquesta manera s'expandí més ràpid que mai, penetrant tots els estrats de la societat i dissolent tot el que quedava de les velles relacions comunals. Entre les més productives de les noves mercaderies hi havia els éssers humans, i per tant en aquest estadi l'esclavitud patriarcal és superada per l'esclavitud com a bé moble i l'esclavitud comença a «ser aprofitada seriosament».

Finalment, les formes assumides per la lluita de classes durant la transició de la societat esclavista primitiva a la societat esclavista madura no és definida clarament; i a Atenes el sorgi-

INTRODUCCIÓ

ment de la societat esclavista madura s'hauria de situar no en el temps de Soló, sinó més de mig segle després, en el temps de Clístenes. O, més aviat, tot el curs dels esdeveniments des de Soló a Clístenes s'ha de considerar com un sol procés, en el que els canvis graduals en les relacions de producció culminaren en una revolució política. Això es veu molt clar en l'exposició que fa Engels del sorgiment de l'estat atenès, que dona un retrat més coherent del procés del que conté el pla general. Els punts principals són els següents:

En primer lloc, la clau de tot el procés és el desenvolupament de la producció de mercaderies:

L'aparició de la propietat privada de ramats i articles de luxe portà a l'intercanvi entre els individus, a la transformació dels productes en *mercaderies*, i aquest va ser el germen de la revolució posterior. Quan els productors deixaren de consumir ells mateixos els seus productes, i aquests passaren a altres mans per a l'intercanvi, en perderen el control. Ja no sabien què passava amb ells; existia la possibilitat que algun dia es fessin servir contra el productor per explotar-lo i oprimir-lo. Per aquesta raó cap societat pot retenir permanentment el control sobre la seva pròpia producció i el control sobre els efectes socials del seu procés de producció si no aboleix l'intercanvi entre individus.

Els atenesos van haver d'aprendre molt aviat com de ràpidament el producte afirma el seu domini sobre el productor quan ha començat l'intercanvi entre individus i els productes s'han transformat en mercaderies. Amb l'arribada de la producció de mercaderies els individus començaren a cultivar la terra per compte propi, cosa que aviat donà lloc a la propietat individual de la terra. Després seguí el diner, la mercaderia universal amb la qual es poden canviar totes les altres.¹

Engels segueix descrivint les reformes de Soló. El seu efecte va ser el debilitar però no destruir l'antiga constitució gentilícia. La seva destrucció definitiva només va tenir lloc al final del segle a través del desenvolupament posterior de la producció de mercaderies, el creixement de l'esclavitud i el sorgiment d'una classe mercantil independent.

Els béns mobles, la riquesa en forma de diners, esclaus i vaixells continuà augmentant, però ja no era més un mitjà per a l'obtenció de la propietat de la terra com abans; havia esdevingut un fi en si mateixa. Per una banda, l'antic poder de l'aristocràcia ara havia de competir amb una nova i exitosa classe de rics industrials i comerciants; per l'altra quedà destruït el que quedava de la vella constitució gentilícia... Mentrestant, seguia la lluita entre els partits. La noblesa volia recuperar els antics privilegis, i per un moment se'n sortí, fins que la revolució

¹ ENGELS, *L'origen de la família, la propietat privada i l'estat*, p. 247-8.

ELS PRIMERS FILÒSOFES

de Clístenes (509 aC) els derrocà completament, i amb ells també les restes de la constitució gentilícia.¹

I més tard, després de descriure la «revolució de Clístenes»:

Ara complet en les seves característiques principals, l'estat estava adaptat perfectament a les noves condicions socials dels atenencs, com es mostra amb el ràpid augment de la riquesa, el comerç i la indústria. L'antagonisme de classes en què descansaven les institucions socials i polítiques ja no era entre de la noblesa i el poble comú, sinó entre els esclaus i els lliures, entre patricis i ciutadans.²

Aquest procés és el que es troba a la base de la història de la filosofia grega. Anaximandre revela el mateix punt de vista clau que Soló; Pitàgoras expressa la visió de «la nova classe de rics industrials i comerciants» durant el breu període en què el conflicte de classes entre la noblesa i el poble comú havia estat aparentment resolt; Heraclit la visió de l'antiga noblesa modificada per les noves condicions; i en l'obra dels seus successors, de Parmènides en endavant, podem traçar el desenvolupament posterior de la lluita de classes entre els ciutadans determinada per l'antagonisme fonamental entre homes lliures i esclaus.

¹ ENGELS, *L'origen de la família, la propietat privada i l'estat*, p. 247-8.

² *Ibid.*

PRIMERA PART

EL MÓN TRIBAL

L'home és l'assistent i intèrpret de la natura. Només pot actuar-hi i entendre-la en la mesura que treballant-la o observant-la hagi arribat a percebre el seu ordre. Fora d'això l'home no hi té ni coneixement ni poder.

BACON

I

LLENGUATGE I PENSAMENT

1. *L'home i els animals*

«La primera premissa de tota la història humana és, naturalment, l'existència d'individus humans vivents. Així doncs, el primer fet per establir és l'organització física d'aquests individus i llur relació consegüent amb la resta de la natura.»¹ Així ho escriviren Marx i Engels en la seva primera postulació madura del marxisme. «El pensament i la consciència», escrivia Engels molts anys després, «són productes del cervell humà».² La veritat d'aquestes afirmacions és tan clara que quasi podria resultar òbvia; això no obstant, molts filòsofs han acumulat volum sobre volum per tal de negar-la, distorsionar-la o enfosquir-la.

En un dels seus diàlegs Plató posa en boca de Protàgoras una faula sobre l'origen de l'home.³ Les criatures vivents foren creades pels déus a partir de la terra i el foc. Després d'haver estat creades, Prometeu i el seu germà Epimeteu els atorgaren les facultats apropiades, donant-les de peülles, ales o habitacles subterranis, de manera que cada espècie tenia mitjans d'autodefensa; embolicant-les amb cuirs i pells per protegir-se del fred; ordenant que algunes fossin presa natural de les altres i al mateix temps assegurant llur supervivència fent-les excepcionalment prolífiques. Tot això ho va portar a terme Epimeteu sota la direcció del seu germà, però quan va acabar de fer-ho veié que sense adonar-se'n havia proveït de totes les facultats possibles als animals sense deixar-ne cap per a l'home. Volent salvar l'home de la destrucció, Prometeu li donà el foc.

Això és un mite. La qüestió de què és un mite es presentarà més endavant. Cap mite no és veritat en la forma que es presenta, però molts mites contenen veritat. En aquest cas, l'home no rebé el foc de Prometeu o de cap altre déu. El descobrí per ell mateix amb els seus propis mitjans. Els mateixos grecs ho

¹ MARX-ENGELS, *The German Ideology*, Londres 1958, p. 7.

² ENGELS, *Anti-Dühring*, p. 44.

³ PLATÓ, *Prot.*, 320-2.

ELS PRIMERS FILÒSOFES

reconeixien, perquè van interpretar la figura de Prometeu com a símbol de la intel·ligència humana. A més, reconeixien que la intel·ligència era inseparable d'una altra facultat, també distintament humana, la facultat del llenguatge. L'home difereix dels animals perquè posseeix *logos*, que és raó, enteniment i també llenguatge. És això el que n'ha fet el rei de la creació, l'amo de la natura, més ràpid que l'àguila i més fort que el lleó. Com ho ha aconseguit? La resposta que es dona en el mite és que ho aconseguí perquè estava mancat de qualitats corporals, ofensives i defensives, que els altres animals posseïen. A manca d'aquestes, s'enfrontava a l'extinció, i per tant es veié forçat a desenvolupar-se de la manera com ho feu. Aquest és el nucli del mite, és una veritat científica.

En general, les diverses formes de vida animal han evolucionat al llarg d'un immens període de temps per selecció natural, a través de la qual s'han diferenciat adaptant-se, amb diversos nivells d'èxit, als diferents ambients i als canvis successius d'ambient. No sols les condicions climàtiques difereixen en diferents parts de la terra, sinó que arreu han experimentat una llarga sèrie de canvis més o menys profunds. Cap espècie d'animal es pot adaptar perfectament al seu medi perquè aquest canvia; i una espècie que s'ha adaptat excepcionalment bé a les condicions d'un període donat, després pot resultar incapacitada per aquesta mateixa raó, mentre que altres espècies menys altament especialitzades, creixen i es multipliquen. L'home és un del primats, l'ordre més alt dels animals, que inclou a més d'ell, els antropoides i els micos.¹ Altres ordres de mamífers inclouen els carnívors, que inclouen el gos i el gat, i els ungulats, que inclouen el cavall i el bestiar. Els primers mamífers vivien als arbres. D'aquest grup ancestral els ungulats i els carnívors es bifurcaren adaptant-se de diverses maneres a viure a terra. Perdent les fines articulacions dels seus membres, aprengueren a restar fermes i a moure's ràpidament a quatre potes i desenvoluparen diferents òrgans defensius i ofensius, com ara banyes, peülles, espines, ullals, dents per mastegar l'herba o esquinçar la carn i morros llargs per olorar a distància. Mentrestant, un altre grup, avantpassat dels primats, es quedà als arbres i així conservà totalment la primitiva estructura mamífera. Les seves condicions de vida requerien bona vista més que no pas bon olfacte, agilitat i astúcia més que velocitat i força, i la seva dieta de fruita i fulles no li demanava molt a les dents. El morro degenerà, mentre que els ulls desenvoluparen una plena visió estereoscò-

¹ LE GROS CLARK, W. E., *History of the primates*, Londres 1953, p. 7-31.

pica. Les urpes es convertiren en ungles planes incrustades en coixinets sensitius; els dits es tornaren més flexibles, amb el polze movent-se en oposició als altres, de manera que podia agafar i manejar petits objectes; i finalment, d'acord amb aquests desenvolupaments, el cervell es tornà més gran i més complex. Donat que la funció del cervell és controlar els altres òrgans corporals en la seva interacció amb el món extern, és l'únic òrgan que està lliure del risc de sobreespecialització. D'aquesta manera, els primats evolucionaren per esdevenir més i no menys adaptables.

Els parents vius més propers a l'home són els simis antropoides. L'home en difereix per la seva postura erecta i el seu cervell més gran. En certes característiques, certament és més primitiu que ells. Ells llargs braços d'aquells, les seves cames curtes i potes de darrere petites i els seus polzes en forma de taló són desenvolupaments comparativament recents deguts llur hàbit de balancejar-se de branca a branca.¹ Aquestes característiques són absents en els tipus fòssils descoberts a Kènia, dels qual es creu que descendeixen els antropoides grans d'avui dia, i són absents en els australopitecs de Sudàfrica. Aquest és un grup de tipus fòssils que tenen uns cervells comparativament petits i mandíbules pesants, com els micos, però que s'assemblen a l'home no sols per l'absència dels caràcters mencionats més amunt, sinó per la seva postura erecta, que indica que estaven acostumats a caminar per espais oberts, i això és confirmat per l'evidència geològica, que suggereix que llur hàbitat no estava densament poblat d'arbres. Si tenien o no eines, és una qüestió encara oberta.²

Més importants són encara les restes del pitecantrop, especialment les descobertes a prop de Pequín. Aquí de nou el cervell és comparativament petit i l'esquelet té moltes característiques del mico, però el cos té forma humana. S'ha establert que aquests homes primitius vivien en coves, caçaven cérvols, fabricaven eines de quars i coneixien bé l'ús del foc.³

Sembla, per tant, que el primer pas en la diferenciació de l'home respecte dels animals va ser donat quan, en resposta a algun canvi del medi que encara no ha estat ben definit, alguns micos abandonaren llurs hàbits arboris i començaren a viure a terra. Això és el que els primers ancestres dels carnívors i els ungulats havien fet milions d'anys abans; però quan l'home seguí el seu exemple, ho feu en un nivell evolutiu molt més alt, i per tant les

¹ LE GROS CLARK, W. E., *History of the primates*, Londres 1953, p. 33-4.

² *Ibid.*, p. 63-5.

³ *Ibid.*, vegeu a més, *Pei Wen-chung*, «New Light on Peking Man», a la revista *China Reconstructs*, Pequín.

ELS PRIMERS FILÒSOFES

conseqüències del canvi van ser totalment diferents. Ja estava, com hem vist, en possessió d'un cervell millor que el de qualsevol altre animal, i aprenent a caminar per terra s'obligà a una manera de viure en la qual la seva única possibilitat de sobreviure descansava en un posterior desenvolupament del cervell. En aquest punt ens ve a la memòria un altre mite:

Encara mancava l'obra mestra, el fi
de tot allò fet —una criatura que, no inclinada
i tosca com altres criatures, sinó dotada
de santedat i raó, podia erigir
la seva estàtua, i erecta amb el front serè
governar la resta, conscient de si mateixa...¹

2. Mà i cervell

Els animals són part de la natura. La interacció que es dona entre ells i el seu medi, és per part seva, totalment passiva i adaptativa. Respecte a això no hi ha diferència de qualitat entre ells i les formes baixes de vida orgànica. És cert que reactuen sobre la natura, com quan la flora d'alguna regió és transformada per les depredacions del bestiar en els pasturatges; però els animals no són més conscients del que fan que els rius quan obren valls al seu pas. Els ruscs, els nius d'ocell i les preses dels castors no són una excepció. Aquestes activitats són formes d'adaptació heretades biològicament.

Això no obstant, hi ha diferències de grau entre els animals inferiors i superiors. Són més o menys adaptables. Els primats no humans, els animals més superiors, deuen llur superioritat al fet que, gràcies a la grandària relativament gran del cervell, que ha estat possible gràcies a la manca d'especialització en altres òrgans, esdevenen, de tots els animals, els més adaptables. Van ser capaços d'evolucionar d'aquesta manera perquè vivien als arbres, que els proporcionaven menjar a l'abast de la mà i un refugi per als seus enemics.

Quan els primers ancestres del l'home abandonaren aquests avantatges naturals, obriren un nou estadi en l'evolució de la vida orgànica en el qual la relació entre l'animal i la natura experimentà un canvi qualitatiu. Pel que fa a les dents, braços i cames, estaven profundament indefensos, i si n'haguessin depès haurien desaparegut amb tota certesa. Però estaven dotats d'un cervell que, malgrat que més petit que el nostre, era més gran que el dels micos antropoides; i a més, gràcies a llur postura

¹ MILTON, *Paradise Lost*, 7, 505.

LLENGUATGE I PENSAMENT

erecta, tenien un parell de mans que, guiades pel cervell, els permetien adaptar la natura conscientment a llurs necessitats en lloc d'adaptar-se ells a les condicions naturals. A diferència dels animals, l'home és «coneixedor de si mateix», i d'acord amb això la seva relació amb la natura no és passiva sinó activa, una relació entre subjecte i objecte. Com escriu Engels:

En resum, l'animal simplement *usa* la natura exterior i hi efectua canvis simplement per la seva presència. L'home la canvia perquè serveixi als seus fins; la domina.¹

Havent dipositat tot el pes del seu cos en els peus, l'home perdé la capacitat d'agafar coses amb els dits dels peus, però amb les seves mans lliures, els dits esdevingueren capaços dels moviments més delicats. Va ser un procés gradual. El primer efecte de la nova postura va ser alliberar la pressió sobre la mandíbula, transferint a les mans tasques com esquinçar i moldre els aliments i altres objectes. D'acord amb això, la mandíbula començà a contraure's, deixant lloc d'aquesta manera a la posterior expansió del cervell; i, donat que el cervell s'expandí, esdevingué capaç de sotmetre les mans a un control cada vegada més estret.

És a aquest desenvolupament paral·lel de la mà i del cervell que hem de mirar per a l'origen psicològic de les dues característiques cardinals de l'home —l'ús de les eines i el llenguatge. Els primats no humans poden manipular objectes naturals i fins i tot emprar-los com a projectils; però tan sols l'home sap com treballar-los per convertir-los en eines. La fabricació d'eines demana tant destresa manual com intel·ligència, o més aviat, com veurem després, un nou tipus d'intel·ligència inseparable del llenguatge. Ara bé, els òrgans motors de la mà i del llenguatge són controlats per dues àrees adjacents del cervell.² Per aquesta raó comunament trobem que el que s'anomena una «extensió» d'una àrea a una altra. Els nens, quan aprenen a escriure mouen la llengua o fins i tot pronuncien les paraules en veu alta, fent l'esforç de concentració necessari per controlar els moviments de la mà; i d'acord amb això, quan parlen tendeixen a gesticular més lliurement que els adults. Aquestes són característiques primitives. Entre els salvatges la gesticulació és copiosa i elaborada. En algunes llengües està tan estretament unida amb el llenguatge que les paraules difícilment poden donar el

¹ ENGELS, *Dialectic of Nature*, Londres 1940, p. 291.

² WINTON, F. R. i BAYLISS, L. E., *Human Physiology*, 3ª ed., Londres 1948, p. 432-3.